

به نام خدا

تایخ دارالملک مرزا

اصغر محمدزاده

سرشناسه : محمدزاده، اصغر، ۱۳۶۵ -
 عنوان و نام پدیدآور : تاریخ دارالملک مراغه / اصغر محمدزاده.
 مشخصات نشر : تهران: اوحدی، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری : ۱۰۴ ص: ۲۲ × ۲۹ س.م.
 شابک : 978-600-6544-39-7
 وضعیت فهرست نویسی : فیا
 موضوع : سیاستمداران ایرانی -- قرن ۱۳ ق. -- سرگذشتنامه
 موضوع : Politicians, Iranian -- 19th century -- Biography*
 موضوع : مراغه -- تاریخ
 موضوع : Maragheh (Iran) -- History
 موضوع : مراغه -- سرگذشتنامه
 موضوع : Maragheh (Iran) -- Biography
 موضوع : ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق.
 موضوع : Iran -- History -- Qajars, 1779 - 1925
 رده بندی کنگره : DSR ۲۱۲۱ ۲۱۳۹۶ ۳م۲ر/
 رده بندی دیویی : ۳۲۶۵/۹۵۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۹۵۰۰۹

دفتر انتشارات : تهران - خیابان انقلاب، بین میدان فروردین و اردیبهشت، خیابان روانمهر، پلاک ۱۳۶، واحد ۳
 تلفن تماس: ۰۲۱-۶۶۴۰۵۰۱۸
 تلفن مرکز پخش: ۰۴۱-۳۷۲۴۹۸۵۵

نشر اوحدی

نام کتاب : تاریخ دارالملک مراغه
 نویسنده : اصغر محمدزاده
 ویراستار : طغرل طهماسبی
 طراح و صفحه چینی : شبیم اسکندری
 تیراژ : ۲۰۰۰ نسخه
 نوبت چاپ : اول - تابستان ۱۳۹۷
 چاپ : واصف
 صحافی: اله تقی
 شماره شابک : ۷-۳۹-۶۵۴۴-۶۰۰-۹۷۸
 قیمت : ۱۲۸۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

دبیاچه

جستاری در باب عناوین مراغه

۱	نام شهر مراغه، پیش از اسلام.....
۵	نام شهر مراغه پس از اسلام.....
۶	مراغه در زبان ترکی.....
۸	
۱۱	

زبان مردم مراغه

۱۳	زبان باستانی مراغیان.....
۱۴	زبان پهلوی (پارسی میانه) در مراغه.....
۱۵	زبان آذری.....
۱۶	مراغیان رودبار.....
۲۰	ورود زبان ترکی به آذربایجان.....
۲۲	گویش مراغه‌ای.....
۲۴	زبان موصلانی.....
۲۵	زبان شریانی در مراغه.....
۲۵	گویش ارامنه مراغه.....
۲۵	

تاریخ دیرین مراغه

۲۷	فاکتورهای دیرین‌شناسی مراغه.....
۲۹	سازند مراغه.....
۳۳	مراغه، کلکسیون بزرگ فسیل.....
۳۳	زمین‌شناسی منطقه و چینه‌شناسی افق سنگواره‌دار.....
۳۵	تنوع جانوری منطقه‌ی فسیلی مراغه.....
۳۶	

باستان‌شناسی منطقه مراغه

۳۹	مراغه در عصر پارینه‌سنگی.....
۴۰	مراغه در دوران نوسنگی.....
۴۳	مراغه در عصر مفرغ.....
۴۴	مراغه در عصر آهن.....
۴۵	

تاریخ سیاسی مراغه

۴۷	مراغه در قلمرو آراتتا.....
۴۸	مراغه در قلمرو گوتیان.....
۴۹	ورود اسکیت‌ها (کیمریان) به ناحیه‌ی مراغه.....
۵۰	ناحیه‌ی مراغه در دوره‌ی حکمرانی مائنا.....
۵۲	مراغه در قلمرو ماد.....
۵۷	آتورپاتن.....
۵۸	فراآتا، پراآسپا، وئرا (مراغه‌ی کنونی) در دوره‌ی اشکانیان.....
۶۱	مراغه پس از اسلام.....
۶۴	هجوم ترکان به اعراب و آذربایجان.....
۶۵	مراغه در دوره‌ی ساجیان.....
۶۸	حکومت رَوَادیان بر مراغه.....
۷۰	مراغه در دوره‌ی آل‌مسافر و سالاریان.....
۷۱	

۷۲	مراغه در دوره‌ی سلجوقی
۷۴	احمدیلیان (آق‌سقریان)
۷۹	مراغه، پس از حمله‌ی مغولان
۸۲	هلاکو خان و تأسیس حکومت ایلخانان به مرکزیت مراغه
۸۳	مراغه، مرکز ایلخانان
۸۵	فوت هلاکو خان و مدفن وی
۸۶	سلطنت ایاقاخان
۸۸	سلطنت سلطان احمد تگودار
۸۸	جلوس ارغون خان
۹۰	ایلخانی گیخاتو
۹۱	مراغه در دوران حکمرانی غازان خان
۹۲	سلطنت اولجایتو (خداپنده)
۹۳	سلطنت ابوسعید بهادرخان
۹۵	مراغه در دوره‌ی چوپانیان
۹۶	مراغه در دوره‌ی جلایریان
۹۷	مراغه در عصر تیموریان
۹۹	حکومت طوایف ترکمن (آق قویونلو و قراقویونلو)
۱۰۰	صفویان در تاریخ مراغه
۱۰۰	شاه اسماعیل اول
۱۰۲	مراغه در دوره‌ی شاه طهماسب صفوی
۱۰۳	سلطنت صفویان پس از مرگ شاه طهماسب
۱۰۴	شاه‌عباس بزرگ
۱۰۴	مراغه، لشکرگاه جلالیان و قزلباشان
۱۰۵	سفر شاه‌عباس به مراغه
۱۰۷	سلسله‌ی صفوی پس از مرگ شاه‌عباس
۱۰۸	حاکم سیزده ساله‌ی صفوی
۱۰۸	آخرین حُکام صفوی
۱۰۹	اوضاع مراغه پس از سقوط صفویان
۱۱۱	مراغه در دوره‌ی افشاریان
۱۱۵	سفر دوم نادرشاه به مراغه
۱۱۶	اقدامات نادر پس از وصول سلطنت
۱۱۷	سلطنت علیشاه
۱۱۸	مراغه در دوران زند
۱۲۰	سلطنت زندیه پس از کریم خان
۱۲۱	مراغه در عصر قاجار
۱۲۱	آقا محمدخان قاجار
۱۲۲	مراغه در دوران حکومت فتحعلی‌شاه قاجار
۱۲۹	مراغه در دوران حکومت محمدشاه قاجار
۱۳۱	مراغه در عصر ناصری
۱۳۲	سفر ناصرالدین‌شاه به مراغه
۱۳۵	حکومت علیخان والی در مراغه
۱۳۶	شورش شیخ عبیدالله کرد
۱۴۳	حکومت حسام‌الدوله جوانشیر بر مراغه
۱۴۴	حکومت امام‌قلی میرزا در مراغه
۱۴۷	مراغه در دوره‌ی مظفری
۱۵۲	حکومت سعیدالملک بر ولایت مراغه
۱۵۵	مشروطیت در مراغه
۱۹۱	حکومت سام‌خان حاج‌علیلو بر ولایت مراغه
۱۹۴	اوضاع مراغه در جنگ جهانی اول
۱۹۷	حکومت امام‌قلی میرزا بر مراغه

۱۹۸	قحطی بزرگ مراغه
۲۰۰	جنبش آزادستان و مراغه
۲۰۱	تهدید اسماعیل سمیتقو و اردو کشی خالو قربان به ولایت مراغه
۲۰۶	مراغه در دوره پهلوی
۲۰۷	خلع ید از سلسله‌ی قاجار
۲۰۸	سفر رضاخان به مراغه
۲۱۰	اجرای قانون کشف حجاب در مراغه
۲۱۶	مراغه در جنگ جهانی دوم
۲۲۱	تهدیدات حسین قلی خان گنجه‌ای
۲۲۳	کسروی‌گری در مراغه
۲۲۵	فقالیت حزب توده در مراغه
۲۳۴	تشکیل فرقه‌ی دموکرات آذربایجان در مراغه
۲۸۵	مصدق‌گرایی در مراغه
۲۸۷	اصلاحات ارضی در مراغه

۳۰۶

نمایندگان مراغه در مجلس شورای ملی

۳۰۷	ابراهیم خان سهراب‌زاده (مدیرالملک)
۳۰۸	عباس میرزا فرمانفرما (سالار لشکر)
۳۱۳	اسکندر خان مقدم (سردار ناصر)
۳۱۴	موسی خان فتوحی (مشکوة الملک)
۳۱۶	ماجرای مبادلات گندم مراغه در مجلس
۳۱۷	فتح‌علی خان افشار (ساعد السلطان)
۳۱۷	ابوالحسن ملکی
۳۱۸	احمد حمیدیّه
۳۲۱	دو دستگی میان مراغیان
۳۲۴	امیراصلان خان افشار (نماینده‌ی منتخب دوره‌ی نوزدهم)
۳۲۵	حبیب دادفر
۳۳۰	انتخابات مجلس شورای ملی و آرامنه مراغه
۳۳۱	محمّد ساعد مراغه‌ای

۳۳۵

آثار و ابنیه‌ی تاریخی مراغه

۳۳۶	برج مقبره‌های تاریخی مراغه
۳۳۷	بنج گنبدان
۳۳۷	سه گنبدان
۳۳۷	گنبد تُرکان
۳۳۸	آق‌برج
۳۳۸	گوی‌برج
۳۳۸	گنبد سرخ
۳۴۲	گنبد مدوّر
۳۴۵	گنبد کیود
۳۵۰	گنبد غفاریّه
۳۵۴	گوی‌برج Joy borj
۳۵۵	مقابر شهر
۳۵۵	مقبره‌ی آقالار
۳۵۶	مقبره‌ی کبیر آقا
۳۵۷	مزار المُسْتَرشِدُ بِاللّٰه، خلیفه‌ی عباسی
۳۵۹	امامزادگان مراغه
۳۵۹	امامزاده سید ابراهیم چکان
۳۶۰	امامزاده سید محمّد عطاء اللّٰه
۳۶۰	امامزاده فضل بن مسترشد (شهیدین)
۳۶۱	رصدخانه‌ی مراغه

۳۸۸	حصار و قلعه‌ی شهری مراغه
۳۹۱	دروازه‌های شهر
۳۹۳	قلع مراغه
۳۹۳	قلعه‌ی زوین دژ
۳۹۴	گزیجه قلعه
۳۹۷	قیزلار قلعه‌سی
۳۹۸	قلعه‌ی گشایش فضلعلی خان سرتیپ
۳۹۹	سوودلی قلعه
۳۹۹	قلعه‌ی جمال‌آباد
۴۰۰	مساجد مراغه
۴۰۰	مسجد ملا رستم
۴۰۳	مسجد ملا معزالدین
۴۰۶	مسجد جامع (آلی مسجد)
۴۰۸	مسجد ضریر
۴۰۹	آق مسجد (مسجد سفید)
۴۱۰	مسجد شیخ بابا
۴۱۰	مسجد قاضی
۴۱۱	مسجد حاج حسن
۴۱۱	مسجد ریحان
۴۱۱	مسجد طاق
۴۱۱	مسجد بیگلریگی (شجاع‌الدوله)
۴۱۲	مسجد شیخ تاج‌الدین
۴۱۲	مسجد حجت‌الاسلام (زنجیرلی مسجد)
۴۱۳	مسجد جاهیل لر
۴۱۴	مسجد علیستان
۴۱۴	مسجد شاه‌قلی خان
۴۱۴	مسجد سردابه
۴۱۴	مسجد سردار آباد
۴۱۴	مسجد ملا محمود
۴۱۵	مسجد خان (نوراله خان)
۴۱۵	مسجد امین‌الشرع
۴۱۵	مسجد باش‌قاپان
۴۱۶	مسجد قوّاره
۴۱۶	مسجد قاضی سلطان
۴۱۷	معبد مهر ورجوی
۴۲۲	بناهای صخره‌ای رصدخانه‌ی مراغه
۴۲۵	کاروانسراهای تاریخی مراغه
۴۲۶	کبوترخانه‌های مراغه
۴۲۶	کبوترخانه‌ی اسفستانج
۴۲۶	کبوترخانه‌ی صخره‌ای قوش‌خانا در تازه‌کند
۴۲۷	پُل‌های قدیمی مراغه
۴۲۸	پُل سرخ (هلاکو خان) - سَینِیق کُورپَی
۴۳۰	پُل مَلِک‌التَّجَار
۴۳۰	پُل محمدباقر (خانقاه مراغه)
۴۳۱	پُل سه چشمه (مردق) مراغه
۴۳۱	پُل حسام‌الدوله
۴۳۲	حمام‌های قدیمی مراغه
۴۳۳	حمام دولوی خواجه (خواجه نصیر)
۴۳۴	حمام چارسوق (چایچی)
۴۳۴	حمام شیخ‌الاسلام

۴۳۴		حقام خان
۴۳۴		حقام حاجی غفار
۴۳۵		حقام فضلعلی خان
۴۳۵		حقام ملارستم (بازار)
۴۳۵		حقام شریعتمدار
۴۳۵		حقام شجاع الدوله
۴۳۶		حقام های روستایی مراغه
۴۳۷		آسیاب های قدیمی مراغه
۴۳۸		یخچال های قدیمی مراغه
۴۳۹		یخچال مرادیان
۴۳۹		یخچال شجاع الدوله
۴۳۹		یخچال بیگم باغی
۴۴۰		خانه های تاریخی مراغه
۴۴۳		خانه ی محمّدی
۴۴۳		خانه ی شهبایان
۴۴۴		خانه ی حیدرانلو
۴۴۴		خانه ی آصف دیوان
۴۴۵		خانه ی رشدی پور
۴۴۵		خانه ی صادقی
۴۴۷		گورستان های قدیمی مراغه
۴۴۷		قبرستان دروازه
۴۴۷		قبرستان کریم بیگ
۴۴۷		قبرستان آقار
۴۴۸		قبرستان پیرا و حدالدین
۴۴۸		قبرستان باباخنج
۴۴۸		اوشاقلار قبرستانی
۴۴۸		قبرستان سیدلر
۴۴۹		قبرستان تاریخی ورجوی
۴۴۹		قبرستان آشان
۴۴۹		قبرستان پنجه علی (علویان)
۴۵۰		کهنه قبرستان (قرطاول)
۴۵۰		تپه ی قبرستانلیق
۴۵۰		موزه ی مراغه
۴۵۲		تپه های تاریخی مراغه

۴۵۵

سازمان ها و نهادهای دولتی و مردمی مراغه

۴۵۶		فرمانداری مراغه
۴۵۹		بلدیه (شهرداری) مراغه
۴۶۰		وظایف اولیّه ی بلدیه در مراغه
۴۶۱		عوارض در بلدیه
۴۶۲		شهرداران مراغه
۴۶۹		عمران شهری توسط بلدیه ی مراغه
۴۷۱		احداث اولین خیابانها
۴۷۶		احداث میدین شهری
۴۷۹		اداره ی مالیه (دارایی)
۴۸۲		برق مراغه
۴۸۵		اداره ی پست مراغه
۴۸۵		تلگرافخانه و تلفنخانه ی مراغه
۴۸۷		کارت پستال های پستی مراغه
۴۹۰		اداره ی آمار ثبت احوال مراغه

۴۹۲	آمار
۴۹۳	منصب قضاوت و دادگستری مراغه
۴۹۵	دادگستری مراغه
۴۹۸	اولین وکیل دادگستری مراغه
۴۹۹	اداره ثبت اسناد
۴۹۹	اداره دخانیات
۵۰۰	اداره راه
۵۰۰	راه‌های ارتباطی مراغه
۵۰۳	راه آهن مراغه
۵۰۵	راه‌های آبی مراغه
۵۰۶	احداث فرودگاه در مراغه
۵۰۸	وسایل نقلیه شهر
۵۱۲	اداره غله و قند و شکر
۵۱۳	تأسیس نخستین بانک در مراغه
۵۱۴	کتابخانه‌های مراغه
۵۱۹	تاریخ نشریات مراغه
۵۲۳	نشریات منتشره در مراغه
۵۲۵	نخستین باغ وحش مراغه
۵۲۷	دین و مذهب مردم مراغه
۵۲۸	پرستش کواد در مراغه
۵۲۸	دین زرتشتی
۵۲۹	آتشکده گنزی (آذرگشنسب) مراغه
۵۳۱	گل تپه (کول تپه)
۵۳۲	آیین شمن
۵۳۴	آیین بودایی در مراغه
۵۳۴	بتخانه‌ی بوداییان مراغه
۵۳۶	یهودیان مراغه
۵۳۹	اسلام آوردن مراغیان
۵۴۰	شافعیان مراغه
۵۴۲	مذهب حنفی در مراغه
۵۴۳	گرایش مراغیان به تشیع
۵۴۵	فلاسفه و علمای مراغهای
۵۵۴	محدثان مراغی
۵۵۶	تصوف در مراغه
۵۷۲	شیخیان مراغه
۵۷۴	بابی‌گری در مراغه
۵۷۶	بهاییت در مراغه
۵۸۱	تاریخچه‌ی عزاداری در مراغه
۶۰۱	مسیحیت در مراغه
۶۰۳	ارامنه‌ی مراغه
۶۱۰	آشوریان (آسوری)
۶۱۰	نسطوریان

۶۲۵ تاریخ فرهنگ و معارف مراغه

۶۲۷	مدارس مراغه در دوره‌ی اتابکان سلجوقی
۶۲۹	مدرّسین مدارس مراغه در دوره‌ی اتابکان
۶۳۰	مدارس مراغه در دوره ایلخانان
۶۳۳	مکتب‌خانه‌ها
۶۳۴	مکتب‌خانه‌ها در دوره‌ی قاجار
۶۳۷	مدارس دینی مراغه در دوره‌ی قاجار

۶۴۰	مدارس مراغه در دوره‌ی قاجار
۶۶۵	کودکستان شاه‌دخت
۶۶۶	اداره‌ی فرهنگ (آموزش و پرورش) مراغه
۶۶۷	بانیان اولیه‌ی فرهنگ در مراغه
۶۷۷	ورزش در مدارس مراغه
۶۸۱	پشاهنگی
۶۸۲	سپاه دانش

۶۸۳

طَبّ و طبابت در مراغه

۶۸۴	طاعون‌های مراغه
۶۸۵	بیماری وِبا در مراغه
۶۸۶	جُذامیان در مراغه
۶۸۶	مالاریا در مراغه
۶۸۷	طبییان مراغه
۶۸۹	اطبای معاصر
۶۹۹	پزشکان تحصیل‌کرده‌ی مراغه در دوره‌ی قاجار
۷۱۱	دواخانه‌های قدیمی مراغه
۷۱۳	نخستین مریم‌خانه (بیمارستان) در مراغه
۷۱۶	اداره‌ی صحتیه‌ی مراغه

۷۱۷

شُعرا و ادبای مراغه

۷۱۸	شُعرای مراغه در دوران سلجوقی
۷۱۸	معین‌الدین طنطُرانی مراغی
۷۱۹	شرف مراغی
۷۱۹	لطیف‌الدین زکی مراغی
۷۲۱	عثمان مراغی
۷۲۱	علی‌بن حسکویه‌ی مراغی
۷۲۱	ابوعلی مراغی
۷۲۲	شُعرای مراغه در دوره‌ی ایلخانی
۷۲۲	ابواسحاق مراغی
۷۲۲	ابواللّیث مراغی
۷۲۲	قاضی کمال‌الدین مراغی
۷۲۵	فخرالدین ادیب مراغی
۷۲۵	عبدالرحمن مراغی
۷۲۵	صابین مراغی
۷۲۵	اوحدی مراغه‌ای
۷۲۹	شرف‌الدین محمود مراغی (تائب)
۷۳۰	شرف‌الدین رامی
۷۳۱	شُعرای مراغه در دوره‌ی صفویه
۷۳۱	اشرف‌الدین مراغه‌ای
۷۳۳	علی‌بن باقی‌بیگ مراغی (الیاس عاشق)
۷۳۴	فتوح‌ای مقدم مراغه‌ای
۷۳۵	اعرجی مراغه‌ای
۷۳۵	شُعرای مراغه در دوره‌ی افشاریان
۷۳۵	محمّد بناب‌جویی
۷۳۵	شُعرای مراغه در دوره‌ی قاجار
۷۳۵	آتش‌ی مراغه‌ای
۷۳۶	عبّاسقلی مراغی
۷۳۶	محمّدتقی‌خان مراغه‌ای
۷۳۶	آخوند ملاحسین مراغی (دخیل)
۷۳۸	محمّدتقی تشنه (جهان‌پیما)

۷۳۹	زین العابدین صفوی (فخرالأشراف مراغه‌ای).....
۷۳۹	دیوانه‌ی پیر.....
۷۳۹	طوطی.....
۷۴۰	بهاء مراغی.....
۷۴۰	حسرت مراغه‌ای.....
۷۴۰	میرزا مهدی شکوهی.....
۷۴۲	عاشق مراغی.....
۷۴۳	عبد الحمید میرزا (مظفر السلطنه) - پژوهی.....
۷۴۳	سید مستان مراغه‌ای (داغستانی).....
۷۴۴	غفورا مراغه‌ای.....
۷۴۴	میرزا محمود (فانی).....
۷۴۵	طرب‌مآح مراغه‌ای.....
۷۴۶	وجدی مراغه.....
۷۴۶	وحدت مراغه‌ای.....
۷۴۶	میرزا حیدر بوتراب (صدر الشریعه).....
۷۴۷	شعراى معاصر مراغه.....
۷۴۷	میرزا حسین طوطی.....
۷۴۸	پریشان.....
۷۴۹	عبد الذلیل مراغه‌ای.....
۷۴۹	اروجعلی طلوعیان (غمزده).....
۷۵۱	حسینقلی کاتبی (جوشغون).....
۷۵۳	احمد جودی (معین الإسلام).....
۷۵۴	میرزا محمّدعلی ذاکر.....
۷۵۵	ناظمیه.....
۷۵۶	اسماعیل حمیدیه (نشید).....
۷۵۸	بولود قراچورلو (سهند).....
۷۶۵	کریمی مراغه‌ای.....
۷۶۷	حیدر عباسی (باریشماز).....
۷۶۸	عاصی مراغه‌ای.....

۷۶۹ دانشمندان مراغه

۷۷۰	ابن ابی الشکر (ریاضی‌دان).....
۷۷۰	بُغدو (جانورشناس).....
۷۷۱	عزّالدّین سوسیان (ریاضی‌دان).....
۷۷۱	فخرالدّین منجم.....
۷۷۱	فخرالدّین منجم الحکیم.....
۷۷۱	کریم الدّین ابوبکر بن محمود مهندس.....
۷۷۱	ابوعلی مراغی (ریاضی‌دان).....
۷۷۲	محمّد بن بینادعلی مراغی (منجم).....
۷۷۲	میرزا اسدالله خان مراغه (مهندس).....
۷۷۲	میرزا نصرالله بن آقامحمّد رضا مراغه‌ای (منجم باشی فتحعلیشاه).....
۷۷۲	امان‌الله مراغی (ریاضی‌دان).....
۷۷۳	عبدالعلی مراغی (منجم).....
۷۷۳	مجیر السلطان (منجم باشی).....
۷۷۴	محمّدصالح مراغی (ریاضی‌دان).....

۷۷۵ هنرمندان مراغه

۷۷۶	نگارگری در مراغه.....
۷۷۶	منافع الحیوان، قدیمی‌ترین کتاب مصوّر ایرانی.....
۷۷۹	قرآن ایلخانی کتابت مراغه.....
۷۸۱	عبد اللطیف مراغه‌ای.....

۷۸۱	احمد نقاش مراغی
۷۸۱	عثمان بن احمد مراغی
۷۸۱	آقا بالا شیشوانی (نقاش باشی)
۷۸۳	هنر کاشی کاری در مراغه
۷۸۵	خطاطان و خوشنویسان مراغی
۷۸۵	ابوالفضل مراغی، (مبدع تنسیخ با آب طلا)
۷۸۶	زرین قلم مراغی
۷۸۶	عصمت‌الدین جوینی
۷۸۶	فخرالدین ابومحمد بزرجمهر
۷۸۶	مجاهدالدین ابوالفضائل (صدرمرد کاتب)
۷۸۶	محمد صوفی مراغه‌ای
۷۸۶	شیخ علی مراغی
۷۸۶	میرزا ابراهیم خراسانی
۷۸۷	ملا محمدرحیم قاضی
۷۸۷	احمد جودی (معین‌الاسلام)
۷۸۹	سیدمجید موسوی
۷۸۹	میرزا محمود کفیل افشار مراغه‌ای
۷۸۹	محمدحسین گرانمایه
۷۹۰	کاتبان مراغه
۷۹۴	صحافان مراغه
۷۹۵	معماران بنام مراغی
۷۹۶	تاریخ موسیقی مراغه
۷۹۷	کمال‌الدین عبدالقادر مراغی
۸۰۰	عبدالعزیز مراغه‌ای (موسیقی‌شناس قرن دهم)
۸۰۰	نورالدین عبدالرحمن بن عبدالقادر مراغه‌ای
۸۰۱	باباخان شهنازی، مؤسس نخستین آموزشگاه موسیقی مراغه
۸۰۲	عباس خان صیادی
۸۰۲	فریدون محمودی جانبرزاده (شولان)
۸۰۴	ویگن دردیریان
۸۰۵	بیوک آقا شکری
۸۰۶	عاشیق‌های مراغه
۸۰۶	اساتید آواز مراغه
۸۰۷	یوسف پوریا (سازنده ساز)
۸۰۸	گروه‌های موسیقی دوره‌گرد
۸۰۸	موزیکانچیان فوج مراغه
۸۰۸	شجاع‌الدوله و موسیقی
۸۰۹	موسیقی در کرانه‌های صوفی‌چای
۸۱۰	موسیقی در مدارس مراغه
۸۱۱	تاریخ هنر عکاسی در مراغه
۸۱۱	شاهزاده ملک‌قاسم میرزا، حاکم مراغه و نخستین عکاس ایرانی
۸۱۳	علی‌خان والی عکاس
۸۱۳	علی آقا عکاس باشی
۸۱۳	محمدحسن خان اعتمادالسلطنه‌ی مراغه‌ای
۸۱۴	عکاسان دوره‌گرد در مراغه
۸۱۴	عکاسخانه‌های مراغه
۸۱۵	عکاسخانه‌ی برق
۸۱۶	دوربین عکاسی در میان خانواده‌های متمدن مراغه
۸۱۶	جهانگردان عکاس در مراغه
۸۱۸	تاریخ تئاتر در مراغه
۸۱۸	تعزیه و شبیه‌گردانی

۸۱۸	تئاتر تخت حوض.....
۸۱۹	تئاتر غیرسنتی در مراغه.....
۸۲۲	تئاتر در مدارس مراغه.....
۸۲۴	حسن مقدم مراغه (نمایشنامه‌نویس برجسته‌ی ایرانی).....
۸۲۵	ولی‌اله خاکداند - پدر طراح صحنه‌ی تئاتر ایران.....
۸۲۶	گوهر ساعد مراغه.....
۸۲۷	ساخت نخستین سالن تئاتر مراغه.....
۸۲۷	ورود سینما به مراغه.....

۸۲۹

پهلوانان مراغه

۸۳۰	پهلوان ترخان مراغه‌ای.....
۸۳۱	پهلوان توبان مراغه.....
۸۳۲	شیرعلی بیگ مراغه‌ای.....
۸۳۲	پهلوان حبیب‌اله مراغه‌ای.....
۸۳۳	علی‌خان والی.....
۸۳۳	پهلوان علیار.....
۸۳۴	قوپوزلو محمد.....
۸۳۴	زورخانه‌های مراغه.....
۸۳۵	زورخانه‌ی دویدورسول.....
۸۳۵	زورخانه‌ی صوفیه.....
۸۳۵	زورخانه‌ی میدان.....
۸۳۵	زورخانه‌ی طوس (نطاقی).....
۸۳۶	کشتی.....
۸۳۷	امیر حکیم‌زاده.....
۸۳۸	پهلوان محمود صدیق‌زاده.....
۸۴۰	مروری بر تاریخ تیم کشتی مراغه.....

۸۴۱

بازار و تجارت در مراغه

۸۴۳	اوزان قدیمی مراغه.....
۸۴۴	واحد‌های پولی و ضربخانه‌ی مراغه.....
۸۴۶	عناوین تجار در دوره‌ی قاجار.....
۸۴۷	تاریخ تجارت خشکیار در مراغه.....
۸۴۸	سرای شدادیه (ملک‌التجار).....
۸۵۰	سرای حاج مهدی (امین‌التجار).....
۸۵۱	سرای مبصریه.....
۸۵۲	سرای خامنه.....
۸۵۴	سرای صادقی.....
۸۵۵	سرای خواجه‌ملکم.....
۸۵۵	سرای بزرگ.....
۸۵۶	سرای میتولار.....
۸۵۷	ورود تجارتخانه‌ی ساترسایوز روس به مراغه.....
۸۵۸	تجارتخانه‌ی زاگاستورک روس در مراغه.....
۸۵۹	منع صادرات خشکیار مراغه به روسیه.....
۸۵۹	سرای حمیدیه (دُخانیه).....
۸۶۰	تجارتخانه‌ی تومانیانتس.....
۸۶۰	تجارت چرم در مراغه.....
۸۶۲	حریق بزرگ بازار مراغه.....

۸۶۳

افواج و مراکز نظامی مراغه

۸۶۵	سربازگیری در فوج مراغه.....
۸۶۶	مواجب صاحب‌منصبان فوج مراغه.....

۸۶۶	ساز و برگ نظامی در فوج مراغه
۸۶۷	انتظام فوج مراغه
۸۶۸	سربازخانه‌ی وولج مراغه
۸۶۸	تحولات فوج مراغه
۸۷۱	ترکیب جمعیتی افواج مراغه
۸۷۱	فوج شقاقی
۸۷۲	عبادالله خان شقاقی (سیف الممالک)
۸۷۳	جهانگیر خان شجاع‌الملک
۸۷۵	سرنوشت افواج مراغه
۸۷۵	قراولخانه‌ی مراغه
۸۷۵	لطف‌الله خان میر پنج، مسئول قراولخانه‌ی مراغه
۸۷۶	ایلخی مراغه
۸۷۹	نظمیه‌ی مراغه
۸۸۲	اداره‌ی آلات نقلیه (راهنمایی و رانندگی)

۸۸۳

ایلات و خاندانهای حکومتگر مراغه

۸۸۴	ایل افشار
۸۸۴	ایل شاهسون اینانلو
۸۸۴	آعاجاری (آعاج اری)
۸۸۵	بایندر
۸۸۵	بهارلو
۸۸۶	بیگدلی
۸۸۶	ایل موصللو
۸۸۷	ایل حکومتگر مقدم مراغه
۸۹۰	علی محمّدخان مقدم
۸۹۰	احمدخان مقدم جوانشیر
۸۹۲	حسین پاشاخان مقدم و نابودی شرارت آکراد
۸۹۲	سرتیپ اسکندر خان مقدم
۸۹۳	صمدخان شجاع الدوله
۸۹۶	فتح‌الله خان مقدم (ظفرعلیشاه، سردار مؤید)
۸۹۸	فرزندان فتح‌الله خان مقدم (سردار مؤید)
۹۰۶	محمودخان حسام‌الملک (حسام‌نظام)
۹۰۷	شاخه‌ای دیگر از اخلاف مقدم در مراغه (مقدم شهاب‌ها و دیگر اخلاف)
۹۰۷	احمدخانلوها (احمدی مقدم)
۹۱۰	انشعابات مقدم‌های مراغه در تهران
۹۱۵	طوایف پراکنده‌ی مقدم
۹۱۷	خاندان ملک قاسمی
۹۱۷	شاهزاده ملک قاسم میرزا
۹۲۵	خاندان سیف (سیفالعلماء)
۹۲۵	شیخ علی قاضی (سیفالعلمای اول)

۹۳۱

منابع

دیباچه

حوادث حادث در گذشته بر اقوام و ملل مختلف، به علت غیر مکتوب بودن، در افواه بعدی به گونه‌های مختلفی تحلیل و تفسیر می‌شد؛ به گونه‌ای که شخصیت‌های حماسی و اسطوره‌ای کذابی در بطن این تفاسیر شکل می‌گرفت و به گونه‌ای خلق واقعیت می‌نمود. برخی نیز با سرودن اشعار حماسی، نسبت به این وقایع غیر واقع، آن‌ها را ماندگار نمودند؛ اما نخستین بار شخصی به نام هیکاته^۱ در بررسی انتقادی از تاریخ، سعی نمود تاریخ را از اسطوره جدا سازد و روایتی واقع‌بینانه از اسطوره‌ها ارائه کند تا این که هرودوت^۲ با نگارش کتاب «تواریخ»، نخستین اثر تاریخی را که دربردارنده‌ی آداب و رسوم اقوام و ملیت‌های مختلف بود، خلق نمود. از دیدگاه مدرن، تواریخ شامل ابعاد تاریخ‌نگاری، قوم‌نگاری، جغرافیا و توپوگرافی و هم‌چنین حکایات، شایعات، افسانه‌ها و اسطوره‌هاست؛ اما نگاه یک‌جانبه نیز در این تاریخ بیشتر به چشم می‌خورد و مورخ بیهشی ظفرمندانه به موطن اصلی خویش دارد.

در بررسی آثار مکتوب تاریخ‌نگاری در ایران، آثار قابل توجهی از ایران پیش از اسلام وجود ندارد و عمده آثار به جای مانده به دوران پس از اسلام برمی‌گردد؛ طوری که از سده‌ی اول تا چهارم هجری به یک‌بار در زمین نابل توجهی ظهور نموده و شروع به تنسیخ روایات و حوادث بزرگ تاریخی نموده که دقت به برخی از آن‌ها، در بررسی رویدادها، خلاف روایات را برمی‌زند. ریخ طبری،^۳ مروج الذهب،^۴ مسالک و ممالک،^۵ فارس‌نامه،^۶ تاریخ مسعودی،^۷ آثارالباقیه،^۸ اخبارالبلدان^۹ و ... محصول همین دوران است.

در بررسی کتب تاریخی مذکور، حوادث مربوط به مراغه، طیف وسیع از اقلای اذربایجان را دربرمی‌گیرد؛ طوری که حکایت از تأثیر موقعیت شاخص این ولایت مهم در رویدادهای سیاسی منطقه دارد. در دوران حکومت ساجیان و اتابکان ملجوقی، این شهر به عنوان مرکز حکومت بخش وسیعی از اذربایجان به عنوان محلّ حدوث رویدادهای بزرگ فرهنگی و سیاسی قرار می‌گیرد، تا اینکه در دوره یلخانان مغول، مراغه به عنوان مرکز امپراتوری غربی مغول، مرکز ثقل رویدادهای مهم کشور قرار می‌گیرد و مکاتب بزرگ علمی و فرهنگی جهان اسلام در این شهر طلوع یافته و مدلی علمی، فرهنگی برای اعصار بعدی شناخته می‌شود. با انتقال مرکز حکومت به سلطانیّه و تبریز کم‌کم از اعتبار قبلی شهر کاسته شد. در دوره‌ی صفوی، این شهر مورد توجه پادشاهان صفوی قرار گرفته و برخی از رویدادهای مهم مذهبی در این شهر شکل می‌گیرد. کم‌کم بر تعدّد اوراق تاریخی مکتوب از این شهر کاسته شده، و در دوره‌های بعدی نیز از اعتبار سیاسی این شهر کاسته می‌شود و جایگاه مسبوق خویش را هیچ‌وقت باز نمی‌یابد.

۱. Hecate به یونانی: Εκάτη

۲. Herodotus به یونانی: Ἡρόδοτος

۳. تاریخ الرسل والملوک یا تاریخ الأمم والملوک، معروف به تاریخ طبری، کتابی است به زبان عربی که توسط محمّد بن جریر طبری، تاریخ‌نگار و محقق مسلمان ایرانی، در اواخر سده‌ی سوم هجری به رشته‌ی تحریر درآمده است و یکی از بزرگ‌ترین و معتبرترین منابع دوره‌ی اسلامی است.

۴. مروج الذهب و معادن الجواهر (مרגزارهای زر و کان‌های گوهر)، کتابی است تاریخی، نوشته‌ی علی بن حسین مسعودی، تاریخ‌نویس و جغرافی‌دان سده‌ی ۴ هجری.

۵. المسالک و الممالک، مهم‌ترین کتاب نوشته شده به دست ابن خردادبه درباره‌ی جغرافیا است.

۶. فارس‌نامه کتابی است پیرامون تاریخ و جغرافیای پارس که در دهه‌ی نخست سده‌ی ششم هجری به نگارش درآمده است. نام نویسنده‌ی کتاب مشخص نیست، ولی نویسنده خود در دیباچه‌ی کتاب نسب نیایش را از بلخ، و خویشان را زاده و پرورده در پارس ذکر می‌کند؛ از این روی معمولاً از وی با نام ابن بلخی یاد می‌شود.

۷. تاریخ مسعودی یا تاریخ بیهقی نام کتابی است به تحریر ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی که موضوع اصلی آن تاریخ سلطنت دودمان غزنوی، به خصوص پادشاهی مسعود غزنوی است. این کتاب علاوه بر تاریخ غزنویان، قسمت‌هایی درباره‌ی صفاریان، سامانیان و دوره‌ی پیش از برآمدن و پادشاهی محمود غزنوی دارد. نسخه‌ی اصلی کتاب حدود ۳۰ جلد بوده که به دستور مسعود غزنوی بخش زیادی از آن از بین رفته است و از این کتاب امروزه مقدار کمی (حدود پنج مجلد) بر جای مانده است.

۸. آثارالباقیه عن القرون الخالیة (اثرهای مانده از قرن‌های گذشته) کتابی است نوشته‌ی ابوریحان بیرونی در خصوص مطالعه‌ی تطبیقی تقویم فرهنگ‌ها و تمدن‌های گوناگون، درهم‌بافته با ریاضیات، نجوم، اطلاعات تاریخی، به همراه کاوش در سنن و مذاهب ملل گوناگون است. بیرونی در این تألیف ارجمند به مقوله‌هایی نظیر گاه‌شماری و تقویم ملل مختلف، تاریخ ایران و بابل و روم، جشن‌ها و اعیاد ایرانیان و دیگر اقوام، آدیان و آثار مقدّس دین یهود، زردشتی، مانوی، صابئی، مزدک و ... پرداخته و نظرات ارزشمند عالمانه‌ای در این باره ارائه نموده است.

۹. اثر ابوبکر (یا ابوعبدالله) شهاب‌الدین احمد بن محمد بن اسحاق بن ابراهیم اخباری همدانی معروف به ابن‌فقیه همدانی (ح ۲۵۵ / ح ۳۳۰ یا ۳۴۰ ه‍.ق) مورخ و جغرافیدان ایرانی است. اخبارالبلدان در مورد جغرافیاست و در سال ۲۹۰ هجری قمری نوشته شده است و نزدیک هزار صفحه است و آن را از کتب دیگران، به خصوص جهانیه گرفته است و مورد استفاده‌ی جغرافیایان قرون بعد مانند: باقوت و مقدّسی و دیگران واقع شده است.

در افواه گذشته، «قدمت تاریخی مراغه» همواره به عنوان شاخص‌ترین ویژگی بر این شهر جلوه‌گر است؛ طوری که جیز موریه - دیپلمات انگلیسی در اوایل دوره قاجار - پس از بازدید از مراغه، به این نکته اشاره می‌نماید: «به راستی ایرانیان مراغه را یکی از شهرهای بسیار کهن و باستانی خود می‌دانند. بلخ را در دیرینگی در پایگاه نخست، سلطانیته را دومین و مراغه را سومین شهر باستانی می‌دانند.»^۱

پیش از دوره قاجار، و به طور گسترده در این دوره، شهرها و قصبه‌های معروف ایران، علاوه بر نام اصلی خود، به القابی اشتها یافتند که برخی از این اسامی را پیش از عنوان و بعضی دیگر را پس از عنوان شهر آورده‌اند؛^۲ به طوری که شهرهای ایران به القاب مختلفی مسمی شدند که از این میان می‌توان به

دازا ارضاد اردبیل، دارالسلطنه اصفهان، دارالتشایط اروم، دارالسلطنه تبریز، دارالخلافه تهران، دارالمرز رشت، دارالمؤمنین کاشان، دارالصفای خوی، دارالشور همدان، دارالعلم شیراز، دارالعباد یزد و دارالدوله کرمانشاهان اشاره نمود.

اما در میان این القاب، برخی از شهرهای مهم ایران به «بلده»^۳ اشتها داشتند که: بلدهی دامغان، دامغان، بلدهی ری، بلدهی سبزوار، بلدهی سمنان و بلدهی کابل از آن جمله‌اند؛ اما عنوان «مراغه» در دوره قاجار و قبل از آن نیز در آثار مورخین به همراه «بلده» آمده است: ابن عدیم صاحب کتاب «زبدۃ الحلب من تاریخ حلب» که قبل از سال ۶۶۰ هـ ق به تسیخ درآمد، در مورد مراغه می‌نویسد: «مراغه، بلدة مشهورة عظيمة و هی اعظم بلاد آذربایجان و أشهرها.»^۴

با بررسی منابع مختلف تاریخی، پس از حمله اعراب به آذربایجان، و حکومت چندین دهی خلفای عباسی، ساجیان اولین دودمان ایرانی بودند که در آذربایجان حکومت کرده، مراغه را به عنوان مرکز حکومتی خود قرار دادند، و پس از این تاریخ^۵، دوره سلجوقی و حکومت اتابکان آذربایجان، از مراغه با عنوان «دازالملک»^۶ یاد شده است.

دارالملک، در لغت به معنی: پایتخت، حکومت‌نشین،^۷ شیر،^۸ عاصیه، همایون‌گاه آمده است. به دلیل قرار گرفتن مراغه به عنوان «مرکز حکومتی اتابکان»^۹ در این دوره به این عنوان مسمی شده است؛ چنان‌که افرادی چون حمدالله مستوفی در کتاب «نزهة القلوب»^{۱۰} و زین العابدین شروانی در کتاب «حدائق السیاحه»^{۱۱} بدان اشاره نموده‌اند.

امین احمد رازی نویسنده کتاب «هفت اقلیم»، مراغه را نیز دارالملک آذربایجان می‌نامد و می‌نماید: «به حسب وسعت فضا و لطافت کوه و صحرا بر ماسوا رجحان دارد؛ اگرچه اکثر میوه‌اش نیک به حصول می‌پیوندد، اما وی را در آن دیار بسیار اتفاق نیفتد و در تمام ایران برای رصدبستن جایی بهتر از مراغه یافت نشده، لهذا خواجه نصیر بعد از تفحص و تجسس در این زمین،^{۱۲} بدست.»^{۱۳}

ابن حوقل نیز در کتاب «صورة الأرض» در تصدیق حروف بالا در مورد اهمیت این شهر در دوره‌ای که با عنوان دارالملک خوانده می‌شد، اظهار می‌دارد: «... مراغه بزرگ‌ترین شهر آذربایجان پس از اردبیل است و در روزگاران قدیم لشکرگاه و دارالاماره بود و خزانه‌ریزان آن ناحیه، در آنجا بود که ابوالقاسم بن یوسف بن داوداد بن داوودش آن را به اردبیل انتقال داد، زیرا این شهر وسط بلاد بود.»^{۱۴}

اما مراغه غیر از عناوین فوق، در کتب تاریخی به القابی دیگر نیز اشتها یافته است: ابن بطوطه^{۱۵} - جهانگرد معروف مراکشی در قرن هشتم هجری - مراغه را از ملک عراق عجم خوانده و این شهر را «دمشق کوچک» می‌نامد.^{۱۶}

محمدکاظم مروی - از وزرای نادرشاه افشار - هنگام ورود به مراغه، این شهر را «شهر بهشت‌نشان» نامیده است.^{۱۷}

۱. سفرنامه، ج ۱، ص ۳۳۰

۲. مشتاقی نائینی، علی بن محمد، ص ۱۶۵

۳. بلدة (ج: بلاد و بلدان): ناحیه، شهر و زمین (نک: لغت‌نامه‌ی دهخدا)، هرجایی از زمین که آباد باشد؛ شهری که وسعت آن در حد متوسط باشد. (فرهنگ المعانی).

۴. ابن عدیم، عمر بن احمد: ص ۲۳

۵. در برخی منابع از مراغه با عنوان «دارالاماره» نیز یاد شده است.

۶. ص ۷۵

۷. ص ۲۸

۸. ج ۳، ص ۲۰۸

۹. ص ۲۸۰

۱۰. محمد بن عبدالله بن محمد بن بطوطه (به عربی: أبو عبد الله محمد بن عبد الله اللواتي الطنجي بن بطوطه)، معروف به ابن بطوطه، و در برخی منابع: ابن بته: متولد سال ۷۰۳ هـ ق (۱۳۰۴ م.) در شهر طنجه‌ی مغرب (مراکش).

۱۱. ص ۲۸۸

۱۲. عالم‌آرای نادری، ص ۱۴۰

از القاب دیگری که برای این شهر در کتب مختلف تاریخی عنوان می‌شود، می‌توان به «شهر خلیفه‌کش» اشاره نمود که به واقعه‌ی تاریخی کشته‌شدن المُستَرشد بالله - بیست‌ونهمین خلیفه‌ی عباسی - در مراغه دلالت دارد.

محدوده‌ی جغرافیایی مراغه، در گذشته به حدّ امروزی آن نبود. قلمرو حکمرانی مراغه، در روایات مختلف تاریخی، بعضاً نصف بلادِ آذربایجان را شامل می‌شده است که از آن به «ولایت مراغه» نیز یاد شده است. بلادی که در محدوده‌ی ولایت مراغه قرار گرفته‌اند، در دوره‌های مختلف تاریخی متغیّر بوده‌اند که منابع مختلفی بدان اشارت‌هایی داشته‌اند:

حَمْدالله مُستوفی در کتاب «نُزْهَةُ الْقُلُوب» در اشارتی به قلمرو ولایتی مراغه این‌گونه اظهار می‌دارد که: «... تومان^۱ مراغه چهار شهر است: مراغه، بسوی^۲، دهخوارگان^۳ و نیلان^۴. مراغه از اقلیم چهارم است. طول آن از جزایر خالدات «فب ع» و عرض آن از خط استوا «لُزک» است. شهری بزرگ است و در مقابل دارالملک آذربایجان بود.»^۵ در این نوشتار، محدوده‌ی ولایت مراغه از شمال به آذرشهر کنونی، از جنوب به شهر پَسوه و از شرق به لیلان ختم می‌شده است. اما محدوده‌ی وسیع ولایت مراغه، آن‌گونه که در منابع مسطور است، در دوره‌ی صفوی به مرز عراق کنونی ختم می‌شد. طوری که شهر بانه تا سال ۱۰۱۸ یا ۱۰۱۹ هجری جزو شهرهای ولایت مراغه محسوب می‌شد.

در این سال، شاه‌عبّاس اول، بانه را - که در آن زمان از توابع مراغه بود - به اسکندرسلطان - از امرای کُرد - تفویض کرد.^۶ اسکندربیگ ترکمان نیز به این موضوع اشاره نموده، می‌افزاید: «بعد از فتح قلعه‌ی ایروان، مورد شفقت و تربیت گشته، الکاء بانه، که از توابع مراغه است، به سکندرسلطان تفویض یافت. مشارالیه از میزان اکراد و عشیرت بانه است؛ در زمان رومی‌های شاهی سیونی اختیار نموده، با یک پسرش به درگاه معلی شاهی آمده، چند سال دیگر سوار ملازمت موکب همایون می‌نمودند.»^۷

در دوره‌ی قاجار، ولایت مراغه شامل: روکات مرحمت‌آباد، دیزج‌رود، ساوجلاغ، سراجون و بناجوی می‌شد که در مجموع شهرهای امروزی: میان‌دوآب، مه‌آباد، ملکان، بناب، عجب‌شیر، آذرشهر، تکاب، صابین‌قلعه و هشت‌رود را در برمی‌گرفت و هر کدام در دوره‌های مختلف تاریخی از حدود حکمرانی ولایت مراغه انفصال یافته و برای خود بلده‌ای مستقل شدند.

در سال ۱۹۲۷م. یک مأمور نظامی عثمانی، گزارش از اوضاع شهری و محیطی آذربایجان ارائه می‌دهد و در آن حاکم‌نشین مراغه را چنین ذکر می‌کند: «حاکم‌نشین مراغه، به مرکزیت مراغه (۳۰ هزار نفر جمعیت) شامل بلوکات و محلات: دهخوارقان، گوگان، عجب‌شیر، مهمه‌کان، بناب می‌باشد. در این گزارش برای اولین بار صابین‌قلعه را جدای از ولایت مراغه نوشته، می‌ورد. حاکم‌نشین صابین‌قلعه و افشار به مرکزین صابین‌قلعه، شامل بلوکات و محلات زیر می‌باشد: تیکان‌تپه، هشت‌رود، یالقوز‌آغاج.»^۸

انفصال عمده بلوکات از حوزه‌ی ولایتی مراغه از دوره‌ی پهلوی آغاز شد و امروزه از ولایت سابق مراغه فقط خود شهر باقی مانده است. اما بعد ...

هدف اصلی از نگارش کتاب

مراغه در دوران مختلف تاریخی مرکز ثقل حوادث بزرگی بوده که غالب کتب مرجع پس از حمایت اعراب به حوادث تاریخی مهمی در این شهر پرداخته‌اند. اما آنچه در میان حایز اهمیت است عدم تحریر کتابی مختص به تاریخ و فرهنگ مراغه در دوران قبل از پهلوی می‌باشد. حتی نویسندگان مراغی چون محمدحسن خان اعتمادالسلطنه که در دربار ناصری حضور داشتند هنگام تحریر رساله‌ی «قیراط سلیمان» در اوصاف تاریخی شهر سلماس در اندیشه‌ی تحریر کتابی از تاریخ و فرهنگ موطن اصلی خودشان (مراغه) برنیاخته‌اند.

اما اولین کتاب مراغه‌شناسی را عبدالعلی کارنگ با انتشار کتاب «ابنیه و آثار تاریخی مراغه» در دهه‌ی چهل شمسی معرفی نمود. این اثر مهم به بررسی آثار تاریخی شاخص شهر پرداخته و بررسی رویدادهای تاریخی این شهر را در برهه‌های مختلف را از حیطه‌ی مباحث کتاب خارج نموده است. دومین اثر شاخص و کامل از اوصاف محیطی، تاریخی و فرهنگ مراغه در سال ۱۳۵۴ با عنوان «مراغه، افزاره‌رود» توسط آقای یونس مروارید به زیور طبع آراسته شد. که این کتاب تاکنون جزو مراجع مهم در حوزه‌ی مراغه‌شناسی به شمار می‌آید. در افواه بعدی آقای مسعود غلامیه، یوسف بیگ باباپور، عطوف خیرالهی و آقای دکتر منصور پورمؤذن هر کدام سهم به سزایی در معرفی لایه‌های پنهان تاریخی شهر داشته‌اند.

۱. واژه‌ای است مغولی؛ ایالتی که از آن ده‌هزار مرد جنگی خیزد.

۲. شهر پَسوهی امروزی.

۳. آذرشهر قدیم.

۴. شهر کنونی لیلان

۵. حمدالله مستوفی، نُزْهَةُ الْقُلُوب، ص ۲۸۵

۶. اسکندرمنشی، ج ۲، صص ۸۵۶ - ۸۵۷

۷. اسکندربیگ ترکمان، ج ۲، ص ۸۱۴

۸. ایران آذربایجانی، تدقیق راهپوری، ص ۶۴

با بررسی آثار تألیفی پیشین از تاریخ مراغه و تحقیقات میدانی جای خالی موضوعات عدیده‌ای از تاریخ مراغه در میان اوراق این کُتب احساس می‌شد. نویسنده‌ی سطور جهت گردآوری اثری جدید از تاریخ این شهر در چارچوبی متفاوت به سراغ اسناد منتشرنشده از آرشیوها و موزه‌های بزرگ در دنیا رفته و کتاب پیش روی، حاصل تحقیقات هشت ساله‌ی راقم سطور درخصوص تاریخ گذشته‌ی مراغه می‌باشد که در ادامه‌ی کتاب‌های تألیفی اساتید و بزرگواران حیطه‌ی «مراغه‌شناسی»، از منظری دیگر به بررسی موضوعی تاریخ پرداخته و در قیاس با دیگر کُتب تألیفی، پژوهشی و ترویجی، به بررسی منابع جدید مکتوب و شفاهی چاپ‌شده و آرشیوی اقدام نموده است. مرجع‌نویسی تا حد امکان در تحریرات رعایت شده، تا جانب علمی مورد تأکید قرار گیرد؛ اما سیاق تاریخ‌نگاری واجب می‌نمود تا موضوعات - شاید تکراری - در امتداد موضوعات مورد بررسی قرار گیرد، لکن تا حد امکان، نگارنده از درج مطالب و تصاویر تکراری منتشرشده امتناع نموده و تصمیم به انتشار مطالبی تازه در ساختاری متفاوت‌تر دارد.

در بخش مربوط به وجه تسمیه‌ی «مراغه»، تمامی نظریات در این خصوص ذکر گردیده است تا تمامی مفروضات مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد و ادله‌های قوی نیز در این خصوص با مستندات کامل بیان شود و عقل سلیم خواننده در این خصوص در مورد گزینش مفروضات به چالش کشیده شود. در ادامه، در مبحث مربوط به زبان‌شناسی مردم منطقه، نگارنده دید غیرمتعصبانه را مورد تأکید قرار داده و صرفاً به درج ماده تاریخ و نظریات و نقیض آن‌ها پرداخته و تحلیلی درخصوص صحت و سقم هیچ‌کدام از نظریات انجام نداده و بیشتر سیاق تاریخی را مورد تأکید قرار داده بود. در ادامه‌ی فرایند مجوز برخی از پاراگراف‌ها در مبحث زبان‌شناسی از جانب ممیزین کتاب حذف شد که این امر موجب تک‌بُعدی جلوه دادن افکار مؤلف شد که در واقع بازتابی غیرواقع از نویسنده‌ی بی‌طرف جلوه داد.

تحوّلات تاریخ سیاسی مراغه به بررسی فراز و نشیب اوضاع مراغه از آغازین روزهای برقراری حکومت‌های مختلف در این شهر پرداخته و اوضاع مراغه را در تمامی سلسله‌های حکومتی به ترتیب تاریخی مورد بررسی قرار می‌دهد و نقطه‌ی پایانی این بررسی تاریخی سال ۱۳۴۲ و همزمان با رویداد اصلاحات ارضی در این شهر می‌باشد. پرهیز از بسط خارج از وضع رویدادها و بررسی محدوده‌ی جغرافیایی خاصی در برآیند حوادث حادث به جهت حصول اهداف کتاب شاید نکات بارز این فصل باشد.

تاریخ مذموم مراغه بخش حذف شده‌ای از این کتاب به راحدید خود نویسنده است. که گرچه تحقیق و تحریر آن به اتمام رسیده بود ولی با بررسی آراء و نظرات اساتید بزرگوار صلاح بر آن بود که این بخش در ستاد اصلی گنجانده نشود. دلیل عمده‌ی آن تقلیل دید مثبت خواننده نسبت به تاریخ، فرهنگ و تمدن شهر و همچنین واکنش برخی احفاد افراد مرتبط با این بخش است. که امیدواریم در آینده گشایشی در انتشار آن پیش بیاید.

در گردآوری مطالب و اسناد کتاب اشخاص زیادی راقم سطور را یاری نمودند که در واقع نویسنده‌ی اصلی این کتاب این بزرگواران هستند. و ذکر اسامی این بزرگواران چندین صفحه را می‌طلبد. پس از گردآوری و تحریر کتاب، به جهت ذکر صافی و راستاری، این زحمت بزرگ را آقای طغرل طهماسبی دوست عزیز و فرزانه‌ام متحمل شده و عینک ظریف‌بینی ایشان در تمامی سطور کتاب درج است.